

آموزه مهذویت در عرفان اسلامی

نویسنده

محمدامین صادقی ارزگانی

تهران ۱۳۸۶

سرشناسه : صادقی ارزگانی، محمد امین، ۱۳۳۱ -
عنوان و نام پدیدآور: آموزه مهدویت در عرفان اسلامی / نویسنده محمد امین صادقی ارزگانی.
مشخصات نشر : تهران: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری : ۱۴+۱۵۶ ص.
شابک : ۹۷۸-۹۶۴-۲۲۵-۸۳۸-۵:
وضعیت فهرست نویسی: فیا.
موضوع : محمد بن حسن (عج)، امام دوازدهم، ۲۵۵ ق.
موضوع : مهدویت.
موضوع : مهدویت .. نظر عارفان.
شناسه افزوده : شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
ردبندی کنگره : ۱۵۳ آ ۸ / ص ۲۲۲ BP
ردبندی دیوبند : ۲۹۷/۲۶۲
شماره کتابشناسی ملی : ۱۰۸۶۷۱۷

آموزه مهدویت در عرفان اسلامی

نویسنده: محمد امین صادقی ارزگانی

چاپ نخست: ۱۳۸۶؛ شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

حروفچینی و آماده سازی: شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

لیتوگرافی: آبان؛ چاپ و صحافی: شرکت چاپ و نشر علمی و فرهنگی کتیبه

حق چاپ محفوظ است.

شرکت انتشارات علمی و فرهنگی

○ اداره مرکزی: خیابان افریقا، چهارراه حقانی (جهان کودک)، کوچه کمان، پلاک ۴، کد پستی ۱۵۱۸۷۳۶۴۱۳

صندوق پستی ۹۶۴۷ - ۱۵۸۷۵ تلفن: ۷۱ - ۸۸۷۷۲۵۶۹ فاکس: ۸۸۷۷۲۵۷۲

آدرس اینترنتی: www.elmifarahangi.com info@elmifarahangi.com

○ مرکز پخش: شرکت بازرگانی کتاب گستر، خیابان افریقا، بین بلوار ناهید و گلشهر، کوچه گلفام، پلاک ۱۱

کد پستی ۱۹۱۵۶۷۳۲۸۲ تلفن: ۲۳-۲۲۰۲۴۱۴۰ تلفکس: ۲۲۰۵۰۳۲۶

آدرس اینترنتی: www.Ketabgostarco.com info@ketabgostarco.com

○ فروشگاه یک: خیابان انقلاب - روبروی در اصلی دانشگاه تهران؛ تلفن: ۶۶۲۰۰۷۸۶

فهرست مطالب

مقدمه

- الف) ضرورت و اهمیت بحث نه
- ب) ویژگی و امتیازات این تحقیق یازده
- ج) موضوع این تحقیق دوازده
- فصل اول: جلوه‌های از سیمای حضرت مهدی (عج) ۱**
- ۱ طرح مسئله و پرسش اساسی آن ۱
- ۲ تبارشناسی مهدی (عج) ۲
- ۳ الف) مهدی موعود (عج) از امت خاتم انبیا (ص) است ۳
- ۴ ب) مهدی موعود (عج) عرب قریشی است ۴
- ۵ ج) مهدی موعود (عج) از عترت رسول الله (ص) است ۵
- ۶ د) مهدی موعود (عج) از فرزندان علی (ع) و فاطمه (س) است ۸
- ۷ هـ) مهدی موعود (عج) از فرزندان امام حسین (ع) است ۹
- ۱۳ جمع‌بندی و نتیجه‌مباحث ۱۳

۱۳ ولادت حضرت مهدی(عج)
۱۷ اسم و القاب مهدی موعود(عج)
۱۸ سر نامگذاری حضرت مهدی (عج) به قائم
۱۹ خلق و خلُق حضرت مهدی (عج)
۲۱ عصمت حضرت مهدی (عج)
۲۳ تجلی صفات معصومین در وجود حضرت مهدی(عج)
۲۳ رد شبهه مهدویت نوعی
۲۹ فصل دوم: ضرورت و جایگاه حضرت مهدی(عج) در عالم
۲۹ طرح مسئله و پرسش اساسی آن
۳۰ حضرت مهدی(عج) مظهر کامل اسمای خدا در عالم
۳۴ حضرت مهدی(عج) قلب عالم امکان
۳۹ حضرت مهدی(عج) واسطه فیض در عالم
۴۴ حضرت مهدی(عج) حجت الهی در عالم
۴۶ حضرت مهدی(عج) و خلافت الهی
۴۸ تحلیل خلافت الهی حضرت مهدی(عج)
۵۰ الف) معناشناسی خلافت الهی
۵۲ ب) حکمت استقرار خلیفه الهی در زمین
۵۵ ج) قلمرو خلافت انسان کامل(مهدی)
۵۶ حضرت مهدی(عج) عصاره و غایت خلقت
۵۹ جمع‌بندی و پاسخ به یک پرسش
۶۳ فصل سوم: حضرت مهدی(عج) و ولایت الهی
۶۳ طرح مسئله و پرسش اساسی آن
۶۴ بازشناسی ولایت و ولی
۶۹ خاستگاه ولایت
۷۱ پیشینه ظهور ولایت
۷۳ ولایت اکتسابی و موهبتی
۷۸ الف) سر اختصاص ولایت موهبتی به انسان کامل
۸۱ ب) جلوه‌های از اسرار پایان‌ناپذیری ولایت

۸۱	۱. استمرار مظهریت اسم ولی در جهان.....
۸۴	۲. حفظ و استمرار شریعت ختمی.....
۹۱	پاسخ به یک پرسش بنیادین.....
۹۶	جمع‌بندی و نتیجه بحث.....
۹۸	عدم تعارض مهدویت با خاتمیت.....
۱۰۵	فصل چهارم: اسرار غیبت و برکات ظهور حضرت مهدی (عج).....
۱۰۵	طرح مسئله و پرسش اساسی آن.....
۱۰۶	جلوه‌ای از اسرار غیبت حضرت مهدی (عج).....
۱۰۷	الف) دیدگاه سید حیدر آملی.....
۱۱۰	ب) دیدگاه امام خمینی (ره).....
۱۱۳	طول عمر حضرت مهدی (عج).....
۱۱۷	جلوه‌ای از آثار وجودی مهدی موعود (عج) در زمان غیبت.....
۱۲۱	ظهور حضرت مهدی (عج) و آثار و برکات آن.....
۱۲۱	۱. آموزه انتظار ظهور.....
۱۲۵	۲. حیات مجدد جهان.....
۱۲۷	۳. ظهور مجدد حقیقت شریعت محمدی (ص).....
۱۳۲	۴. بازگشت حیات و عزت اسلامی.....
۱۳۴	۵. عدل گستری.....
۱۳۶	۱.۵. رشد فکری و عدالت فرهنگی.....
۱۳۷	۲.۵. تجلیات توحیدی.....
۱۳۹	۳.۵. رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی.....
۱۴۰	الف) رفاه اقتصادی.....
۱۴۱	ب) امنیت و آسایش.....
۱۴۲	ج) توزیع عادلانه ثروت.....
۱۴۳	۶. رحمت جهانی.....
۱۴۵	۷. یاران مهدی (عج).....

آن سفر کرده که صد قافله دل همراه اوست
هر کجا هست خدایا به سلامت دارش^۱

مقدمه

گرچه این تحقیق به طور مشخص در پی ارائه پاسخ به این پرسش است که مسئله مهدویت در آموزه‌های عرفان اسلامی تا چه اندازه مورد توجه قرار گرفته، و میزان هماهنگی داده‌های عرفانی در این خصوص با معارف و باورهای مذهبی (شیعه امامیه) چگونه و تا چه حد است، اما در ابتدا لازم است چند نکته ذکر شود:

الف) ضرورت و اهمیت بحث

جای تردید نیست که مسئله مهدویت یکی از زنده‌ترین آموزه‌های دینی و مذهبی است که پژوهش، مطالعه و اندیشیدن درباره آن از هر زاویه و با هر رویکردی صورت گیرد به جان آدمی نورانیت، معنویت، امید، نشاط، شادکامی، عشق، تحرک و پویایی

۱. به نظر می‌رسد، دعای شریفه اللهم کن لولیک... در این سروده حافظ شیرازی به زیبایی خلاصه و منعکس شده است.

می‌بخشد، و بحث از آن در واقع بحث از نویدها، سعادت‌ها، صفا و صمیمیت میان انسان‌ها، عدالت‌گستری، اخلاق‌محوری، دین‌باوری، ولایت‌مداری، قرآن‌محوری، کرامت انسانی، عزت اسلامی و صدها پدیده دل‌انگیز الهی و انسانی دیگر است. از این رو عشق به مهدی (عج) و شناخت او در حقیقت عشق به همه زیبایی‌ها، خوبی‌ها و کمالات متعالی است؛ لذا در سخنان دو امام معصوم (ع) شوق دیدار مهدی (عج) به عنوان یک آرزوی معنادار مطرح شده است، امیر مؤمنان (ع) ضمن بیانی مبسوط فرمود: «آری، زمین از کسی که برای خدا با حجت به پاخیزد هیچ‌گاه خالی نمی‌شود، آه آه که چه اندازه آرزومند دیدار او هستم». ^۱ همچنین وقتی از سالار شهیدان و امام عاشقان حسین بن علی (ع) درباره ولادت مهدی (عج) سؤال شد، حضرت فرمود: «اگر او را می‌دیدم عمرم را در خدمتش می‌گذراندم ...» ^۲.

این‌گونه روایات در واقع در پی توجه دادن به اهمیت شناخت مهدی (عج) و عشق ورزیدن به اوست. بنابراین تلاش در راه شناخت و شناساندن مهدی موعود (عج)، در واقع متعالی‌ترین خواست آدمی و نمودار حیات معنوی او به حساب می‌آید؛ لذا عارف نام‌آور محیی‌الدین عربی در رساله «شق‌الجیب» ^۳ درباره ضرورت شناخت حضرت مهدی (عج) می‌گوید: «خواستم آنچه را که گاهی آشکار می‌کنم و گاهی پنهان، در این کتاب قرار دهم که مرتبه نخست آن این است که نسخه انسانیّت مقام انبیا، و مرتبه دوم آن مقام امام مهدی (عج) منسوب به دخت پیامبر (ص) است، زیرا نیاز به شناخت این مقام برای آدمی ضروری‌تر از همه عالم امکان است». ^۴ پس، از این رهگذر معلوم می‌شود که شناخت مهدی موعود (عج) و پژوهش درباره آن حضرت یکی از وظایف مهم در حوزه دین‌پژوهی است.

۱. لا تخلق الارض من قائم لله حجة، آه آه شوقاً الى رؤيتهم. نهج البلاغه، حکمت ۱۴۷ (با اختصار).

۲. لو ادرتک لتخدمته ايام حياتي. يوسف بن يحيى شافعي، عقدا للدرر، باب ۷، ص ۱۶۱.

۳. گفته شده این رساله در خصوص حضرت مهدی (عج) نگارش یافته است. «حسن‌زاده آملی، هزار و یک نکته، ج ۱، ص ۳۸۸، نکته ۶۳۱».

۴. كنت نويت أن اجعل في هذا الكتاب ما اوضحه تارة و اخفيه، فاوله ان هذه النسخة الانسانية مقام الانبياء و ثانيه مقام الامام المهدي المنسوب الى بنت النبي، اذ الحاجة الى معرفة هذين المقامين للانسان أكد من كل مضاهاة الاكوان الحدثان. محیی‌الدین عربی، حجاب مستر (چهار رساله الهیة)، ص ۱۶۱ (رساله شق الجیب).

ب) ویژگی و امتیازات این تحقیق

گرچه دین پژوهان و مهدی‌باوران درباره آموزه مهدویت تحقیقات وسیع و سودمندی انجام داده و نکته‌های عمیقی در این خصوص بیان داشته‌اند، ولی تا جایی که جست‌وجو شد اثر تحقیقی جامع و همه‌جانبه با رویکرد عرفانی، تاکنون درباره مهدویت پدید نیامده است؛ لذا حسب ظاهر، اثری که پیش رو دارید برای نخستین بار آموزه مهدویت را با رویکرد عرفانی مورد بحث قرار داده و گفته‌های عارفان نکته‌آموز را در یک مجموعه به طور دقیق تنظیم و تبیین کرده است، که برای همه عاشقان مهدی (عج) به ویژه نسل نواندیش و جوانان تحصیلکرده مفید و سودمند خواهد بود، خصوصاً آن‌که در هر یک از مسائل مطرح شده، در کنار داده‌های عرفانی به بعضی از آموزه‌های دینی و روایات مربوطه نیز اشاره گردیده است که نشان‌دهنده هماهنگی کامل عرفان اسلامی با معارف و باورهای مذهبی (شیعه امامیه) در مسئله مهدویت است. لازم به یادآوری است که در این تحقیق به چند دلیل دیدگاه عرفا با عین کلماتشان بازگو شده است:

اولاً: بهترین راه حفظ امانت در نقل دیدگاه صاحب‌نظران آوردن عین کلمات آنان است.

ثانیاً: در برخی تعبیرات عارفان درباره حضرت مهدی (عج) نکته‌هایی نهفته است که تنها با نقل مستقیم عبارات قابل انعکاس است و بیان محتوای سخنان آنان نمی‌تواند به خوبی آن نکته‌ها را به خوانندگان منتقل سازد.

ثالثاً: بعضی عرفان‌ستیزی‌های ناآگاهانه چه بسا ذهنیت منفی نسبت به آموزه‌های ارزشمند عرفانی ایجاد کرده است؛ لذا نقل محتوای سخنان عارفان درباره مسائل مختلف مهدویت که با معارف و باورهای شیعی کاملاً هماهنگ است - چنان‌که در این تحقیق ملاحظه خواهد شد - ممکن است با دیده تردید نگریسته شود، ولی نقل عین کلمات آن‌ها دیگر زمینه‌ای برای طرح شبهه و تردید در این باره باقی نخواهد گذاشت. البته جای تردید نیست که یافته‌های شاهدانه و گفته‌های عارفانه حسابش از ادعاهای کاذبانه و بافته‌های صوفیانه جداست، اما باید توجه داشت که عرفان‌ستیزی و ایجاد ذهنیت منفی نسبت به معارف سودمند عرفان ناب اسلامی، چه در گذشته و چه در زمان معاصر، هرگز

از معارفی می‌شود که از طریق مبانی سایر علوم اسلامی تأمین نخواهد شد؛ به‌ویژه آن‌که بر اساس مبانی عرفان ناب اسلامی از بسیاری از آموزه‌های دینی و مذهبی آموزه‌هایی به‌دست می‌آید که بدون آن مبانی هرگز به دست نخواهد آمد. عارف و مفسر حکیم آیت‌الله جوادی آملی - ادام الله ظلّه - ضمن تحلیلی مبسوط گفته است: «...آنان که هزار نکته باریک‌تر از مو را شکافتند و یافتند و ساختند و پرداختند به جرم داعیه‌داران قلندری که تنها گواه عرفان آنان گیسوی درازشان می‌باشد مورد بی‌مهری قرار گیرند و تشنه‌کامان معارف زلال را از زادراه این پرهیزکاران پرمحتوا و بی‌ادعا محروم نکنند».^۱ نیز عارف سترگ، حکیم نکته‌آموز و مصلح بزرگ معاصر امام خمینی(ره) دربارهٔ ضرورت احیای معارف عرفان ناب اسلامی سخن فراوان دارد، از جمله گفته است: «...عمدهٔ نظر من به این است که حیف است یک دسته‌ای از اهل علم که مردم صالح و خوبی هستند، این‌ها محروم بمانند از یک مسائلی... در هر صورت این سوءظن‌ها و این جدا کردن [یک عده] خودشان را از یک خیراتی، این موجب تأثر است که یک حوزه‌ای از یک خیراتی که هست محروم بماند... این مقدمه بود برای همهٔ مسائلی که بعدها هم اگر پیش بیاید و عمری باشد که اگر ما هم یک وقتی احتمال دادیم، نگویید که این تعبیرات را شما آوردید دوباره در میدان، مثلاً دوباره [تعبیرات] عرفا [را آوردید]، خیر باید بیاید».^۲ در مجموع معلوم شد که طرح معارف عرفان ناب اسلامی بخصوص دربارهٔ آموزه مهدویت ضرورت و اهمیت انکارناپذیر دارد.

ج) موضوع این تحقیق

گرچه آموزه مهدویت گستره‌ای وسیع دارد و از جنبه‌های مختلف زمینهٔ تحقیق و تحلیل دربارهٔ آن وجود دارد، ولی در این اثر تنها به مباحثی پرداخته شده است که در متون عرفان اسلامی به نحوی مطرح گردیده است؛ لذا موضوع این تحقیق در چهار فصل طرح و تبیین شده است. فصل اول به بیان جلوه‌ای از سیمای حضرت مهدی(عج) از منظر متون عرفان اسلامی پرداخته و بعضی روایات مربوطه را به اختصار بازگو کرده است. فصل دوم، ضرورت و جایگاه مهدی(عج) در عالم را از دید عارفان مسلمان تحلیل و روایات مربوطه را بیان نموده است. در فصل سوم، مهدی(عج) و ولایت الهی

۱. - تحریر تمهیدات قواعد، ص ۴۵ (مقدمه).

۲. امام خمینی، تفسیر سورهٔ حمد، صص ۱۸۹ - ۱۹۳ (با اختصار).

مورد بحث قرار گرفته و دیدگاه عرفا در این باره بیان شده است. در فصل چهارم، جلوه‌های از اسرار غیب و آثار و برکات ظهور مهدی (عج) متناسب با موضوع تحقیق طرح و تبیین گردیده است.

در پایان با تقدیم این اثر به پیشگاه حضرت بقیه‌الله روحی و ارواح‌العالمین له الفداء به حضرتش عرضه می‌دارم:

أَهْدَتْ سُلَيْمَانَ يَوْمَ الْعَرْضِ نَمَلْتَهُ
رَجُلَ الْجَرَادِ الَّتِي قَدْ كَانَ فِي فِيهَا
تَرْتَمَتْ بِفَصِيحِ الْقَوْلِ وَأَعْتَذَرْتُ
أَنَّ الْهَدَايَا عَلَى مِقْدَارِ مُهْدِيهَا

محمد امین صادقی آرزگانی

قم. ۱۳۸۵/۹/۳۰